

Varoluş Felsefesi İle Suç Kavramına Bir Bakış

Yasemin Şeyda Aktürk¹

Özet

Bu çalışmada, Varoluşçu düşüncenin iki temsili olan, J.P.Sartre'ın ve K.Jaspers'in insan tanımından yola çıkarak; özgürlük, sorumluluk ve bunlarla beraber söz konusu edilmiş "suç" kavramına değinilecektir. Çağımızda içine düşmüş olduğumuz yeri ve yönü belirsizleşen şiddet olaylarında, her insana insan olması bakımından düşen görevler söz konusudur. Çalışma, bahsi geçen; özgürlük, sorumluluk ve suç kavramlarının yaşadığımız çağda nerede durduğuna dikkat çekecektir. Bu noktada, varoluşçu düşüncede belirmiş olan, insanın kendi özünü kurması fikrinden faydalanılacaktır. İnsanın bir başkasını da kendisi gibi tanıyabilmesi, koruyabilmesi, tıpkı kendi hayatının sorumluluğunu alması gerektiği gibi onun da hayatının sorumluluğunu alması gerektiği şeklindeki görüşün önemine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Jaspers, Sartre, varoluşçuluk, özgürlük, sorumluluk, suç

Abstract

In this work; liberty, responsibility and in addition the term "guilt", which is being talked about, will be mentioned based on human definition of J.P Sartre and K.Jaspers who are two representatives of existentialist thought. In violence occurrences that make indistinct the place and way we drop in our age, the duties fall every people that are being human is the point in question. The work will draw attention where aforementioned liberty, responsibility and offense term positioned in age we live in. The importance of remark that a person recognize to other person as recognize to himself, take responsibility other person's life as required by taking responsibility his own life will be mentioned.

Keywords: Jaspers, Sartre, existentialism, freedom, responsibility, guilt

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi Felsefe bölümü, yaseminseydakturk@gmail.com

Giriş

Bütün bir düşünce tarihi boyunca insan, yaşanan her çağın yeni olan özelliklerinden dolayı tekrar ele alınmıştır; yapısı, özellikleri, olanakları, başarılarının temelleri ve sınırları anlaşılmaya, açıklanmaya çalışılmıştır. Evrende olup bitenlere hayret ile başlayan bu serüven sonraları yine evrende kendine bir yer bulmak, bulunduğu yeri bir amaca bağlamak ve nihayetinde amaca uygun eyleyerek yaşamı idame ettirmek biçiminde süregelmiştir.

Kendini tanıma yolunda olan insan, merak eden, araştıran, bilen ve bilmesiyle hareket eden bir varlık olarak karşımıza çıkar. Felsefe tarihinin başlangıcında insan, erdemler ve mutluluk ilişkisiyle ele alınmış, erdemli olması ve erdemli bir yaşam kurabilmesi açısından değerlendirilmiştir. Ortaçağ'da ise insan, dinsel talep ve kuralların ölçüsüyle yapılandırılmaya çalışılmıştır; olan değil, istenen insan anlayışı ağırlık kazanmıştır. Rönesans dönemiyle insanı yeniden tanıma ve anlamlandırma, önceki felsefi görüşleri bu kez farklı bir okumayla değerlendirme süreci başlatmıştır. Tüm bunları takip eden ve *aydınlanma* olarak adlandırılan dönemde insan, bilme imkânının kaynağı olarak kabul edilen akılla ve akıl sahibi olmasıyla tanımlanmıştır. Öznel akli ve düşünme olanaklarıyla her bir kişi kendi bireyselliğini ve düşünme özgürlüğünü elde edebilir savıyla aydınlanmış kişi ve insan idealinin açtığı yolda hem politik hem felsefi söylemler ve bunlara uyan düzenlemelerle modern insan, modern dünya kurgulanmıştır.

Aklın insan hayatın her alanında ön plana çıktığı modern zamanlarla beraber, değişen yaşam şartları uygarlık, ilerleme ve gelişme kavramlarıyla anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Yenidünya düzeniyle beraber, insanın yalnızlaşması, kendine ve yapıp etmelerine yabancılaşması, kaygı, sıkıntı gibi insana dair yeni problemler saptanmış, adlandırılıp, anlamlandırılmıştır.

20. yüzyıl böylesi bir birikim mirasının üzerine kendi özel şartlarını eklemiştir. Akıl, teknik (hesaplayan) bilme imkânı olarak temsil edilmiş, ortaya konan teknik bilgiler, buna dayanarak gelişen teknoloji ve bunlara

dayanarak değişen yaşam ve dünya düzeni yeni sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Özellikle Avrupa insanı iki dünya savaşının akla uymayan gerekçeleri, süreci ve acılarına tanıklık etmiştir. İnsanın, türlü gerekçelerle insana yaptıkları, insan nedir, kişi nedir, özgürlük nedir sorularını yeniden gündeme taşımıştır. İşte bu problemlere ışık tutmaya çalışan isimlerden birer temsil olarak, J.Paul Sartre ve Karl Jaspers karşımıza çıkar.

Sartre ve Jaspers'in Varoluş Anlayışı

J.P.Sartre'a göre insan iki tür özgürlüğe sahiptir. Biri, özü *belirlenmeden var olduğu için özgürdür*. Buna belirlenmeme özgürlüğü der. İlk bir insan vardır; yani biri önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra özünü kurarak kişi olur. Var olan tek insan sonradan bir karakter, kişi olur. İşte bu da ikinci özgürlük anlayışıdır. Bu, *insanın kendi özünü seçme özgürlüğüdür*.

Böylelikle anlaşılıyor ki, insan, kaderi, karakteri belirlenmemiş olarak dünyaya gelir, *var olur*, sonrasında seçimlerinden dolayı kendi özünü kendi oluşturur, kişi olur.

Sartre'a göre, insan kendi özünü kurarken yalnız değildir. Her ben diğer benden dolayı ben' dir. Ben ve öteki bütünün kendindedir. Dolayısıyla her seçim öteki için de bir seçimdir. İşte özü seçmek her ne kadar özgürlükse de bu özgürlüğü tüm insanları hesaba katarak yapmamak sorumsuzluktur. İnsan her ne kadar kendi varoluşunu kendi gerçekleştirecekse de, bir başkasının kendini gerçekleştireceği alanı da tanıma mecburiyetindedir. O halde, insanın özünü gerçekleştirme olanağı, özgürlüğünü ve sorumluluğunu tanımasını da beraberinde getirmektedir. Bu iki yan (özgürlük ve sorumluluk) gerçekleştiğinde kişiden, varoluşundan ve özgürleşmiş olmasından söz edilebilir. Özgürlük bir imkândır, ancak sorumlulukla kullanıldığında özgürleşmiş olmaktan söz edebiliriz.

Burada insan olmak; tek kişiden başlayarak türe doğru giden bir serüven haline gelmiştir ve insan özünü kurarken, seçim yaparken, her insana dair seçim yapmış olur. Yapıp etmelerini sürekli şekillendirirken, her defasında onlarla hesaplaşmalıdır. Böylece

insan, ilk seçimini yapmasıyla birlikte özgürlüğe mahkûm olduğunun bilincine varabilir. Özgür olmasıyla, seçimleriyle hem kişi olur hem de toplumsallaşır denilebilir. Özgürlük beraberinde sorumluluğu da getirir. Her eylemiyle beraber zorunlu olarak onun sorumluluğunu da almış olur. Varoluşuna kattığı her şey kendi sorumluluğundadır.

Bir diğer isim olarak ele alacağımız kişi ise Karl Jaspers'tir. Ona göre insanın varoluşu yalnızca dünyada varolması değil, aynı zamanda insanın varolma özgürlüğü de demektir. Bu özgürlük durumu insanın bilincini de beraberinde getiren, en önemli karakteristiktir ve seçimlere giden yolu açan da odur. Jaspers, özgürlük ve bu türden bir varolma durumunu yalnız bir insanda değil insanlar içinde olmalıkla ele alır ve bu noktada suç ve sorumluluk durumu önemli hale gelmektedir. İnsan sorumluluğunu ve varoluşunu yalnızca kendi hayatı ile değil ötekine karşı sorumlulukta vurgulayacaktır.

Jaspers'in görüşlerinde birbirimizle konuşmak ve aramızdaki farklılıkları anlayarak özümsemek büyük önem arz eder. "Karl Jaspers felsefesinin çıkış noktası iletişim kavramıdır." (H. Haluk Erdem'in makalesi, (2003) "Eine Untersuchung zur Kommunikation in der Philosophie von Karl Jaspers") Öyle ki, iletişimi ve birbirimizle olan konuşmayı felsefesinin hem en başında tutar hem de çözüme götürecektir şey olarak belirler. Jaspers'e göre kendini varetme serüveninde insan, bir başkası ile ilişkisinde anlam kazanacaktır. Jaspers felsefesinde iletişim her anlamda kurucu bir rol oynar. "Sevgi olarak bu iletişim, kör bir sevgi ve önemsiz bir konu değildir. Aydınlanan, savaşım halinde olan bir sevgidir. Bu, başkasını yenmek, üzerinde zafer kazanmak için yapılan bir savaşım değildir. Jaspers, bu savaşımın bir başkasıyla varoluş olmak için yapıldığını belirtir." (H. Haluk Erdem'in makalesi, (2001) Karl Jaspers'in Felsefesinde İnsanın Varoluşunu Gerçekleştirmesi Olarak İletişim) Tüm bunlarla birlikte iletişim, hem başlangıçta hem de var olma serüveninde hep insanladır.

İnsan tanımının bizi ilgilendiren asıl noktası ise suç meselesidir. Suç, yalnızca bir kişi ve onun varoluşu açısından bakıldığında, sorumluluk ile gelen insani bir durum olarak karşımıza çıkar. "Diğerinin yaşadığı felakete karşı körlük, insanın kalben hayal gücünden yoksun olması ve şahit olunan felakete karşı takınılan kayıtsızlık –ahlaki suç işte bunlardır." (Jaspers, 2015, s.99) Burada belirtilen suç kavramı; kendi hayatının ve diğerlerinin hayatının sorumluluğunu almış olan insanın, bir diğerinin yaşamının ihlal edilmesinde, hayati alanlarının harcanmasında, sergilemesi gereken tavır anlamındadır.

Sorumluluk, bir başkasının alanını tanımayı ve onun alanına yapılmış olan yanlış bir müdahalede susmamayı da gerektirir. Özgürlük ve sorumluluk bir başkası ile ilişkide de kendini sürdürecektir olan niteliklerdir. Kendi çağında işlenen herhangi bir suça karşı gelmeyen ya da susan bir insanın, suçu işleyenler kadar suçluluğu söz konusu edilir.

Suç ve Suçluluk Sorunu

Çalışmanın bu noktasına gelinceye kadar, varoluş fikri açısından suçluluğunu konu edineceğim insanın doğası bakımından, hangi niteliklerle tanımlandığı açıklanmış oldu. Buradan sonra fikirlerini ele almış olduğum filozofların insana dair suç ve suçluluk adına yapmış olduğu tespitlere göz atmak gerekir.

1. Jean-Paul Sartre ve Suç Kavramı

Sartre, insan sorumluluğunu ve suçunu *Çağımızın Gerçekleri* isimli eserinde en başta açıkça dile getirir: "Dostoyevski der ki: Her insan herkes karşısında her şeyden sorumludur." Bu söz, gün geçtikçe doğruluk kazanıyor. Millet topluluğu insan topluluğuna biraz daha katıldıkça, her insan millet topluluğunda biraz daha kaynaştıkça, her birimiz gittikçe daha geniş ölçüde sorumlu oluyoruz. Nazi rejimine karşı koymamış olan her Almanı bu rejimden sorumlu saydık. İster bizde, ister başka bir memlette olsun, ırksal ya da ekonomik bir baskı oldu mu bunu açığa vurmayanların her birini sorumlu tutuyoruz." (Sartre, 1961, s.15) Bu söylem, başlangıçta vurgu yapılmış olan Jaspers'in suça yönelik

görüleriyle tamamiyle uyuşmaktadır. İnsanı sorumluluğundan koparamayan bakış, olan bitene karşı sorumluluğun yerine gelmeyişinde, onu yaşanan sorunlara karşı tepkisizliğinde bir suç ortağı olarak görür. Çünkü eylemde bulunan insanın seçimleri gibi sorumlulukları da yalnızca kendini kapsamaz.

Konuşma, bir şeyi adlandırma ve onu açıkça ifade etme, yapılan şeyin aracısız bir şekilde açığa vurulması anlamına gelir. İnsana düşen, sorunu dile getirerek ona dair bir bilinç oluşturmaktır. “Komşumun davranışına bir ad koyduğum zaman, ne yaptığını bilir artık, üstelik bunu benim bildiğimi de bilir, bu yüzden bana olan davranışı değişir. Başkalarının da bildiğini ya da bilebileceğini bilir ve yaptığı iş özellikten çıkıp, nesnel bir anlam kazanır.” (Sartre, 1961, s.22)

Sartre’a göre, özgürlüğü belirleme ve başkasının özgürlüğünü tanımada herkesin payına düşen görevler vardır. Örneğin yazarı, hiçbir zorbalık gözetmeden, yalnızca özgürlüklerin belirlenmesi ve kısıtlanmaması adına bir dikkat çekiye çağırır. Bunu yerine getirmeyen yazar da özgürlüğüne engel olunmuş insan üzerinde baskı kuran taraf kadar suçlu konuma düşecektir. Hatta yazarın edebiyat ortamında özgürlüğü belirtme sorumluluğunu, hali hazırda almış olduğunu ve bunu yerine getirmediği takdirde yalnızca suçlu olmakla kalmayıp, yazar olmaktan da çıktığını ifade eder. Yazarın yalnızca ezilmiş durumda olan insanların kurtulmasını sağlayan bir yonteme dikkat çekebileceğini, başka bir yönlendirme yapamayacağını söyler. Hatta bir yazarın duymaması gereken tek şeyin bu sorumluluktan kaçmak olduğunu belirtir: “Biz yazarların önlememiz gereken şey, sorumluluğumuzun suçluluğa çevrilmesi ve elli yıl sonra bize şunun söylenmemesidir: Bu adamlar dünyanın en büyük felaketinin geldiğini gördüler ve sustular.” (Sartre, 1961, s.46) Olanı, bütün çıplaklığı ile dile getirmek, yapılanlara dikkat çekecek bir görev üstlenmek yazarın görevidir.

Jaspers gibi Sartre da, yönetimdeki hükümetin yaptığı iyi şeylerden nasıl halk olarak övünüyorsa, yanlışların da sorumluluğunun üstlenilmesinden bahseder. Yapılan yanlış ile toplum olarak yüzleşmesini ve hesabının vermesini ifade eder. Kurtuluş isteyen her insan, yapılanlardan sorumludur ve özgürlüğü gasp edilene karşı kendini suçlu hisseder. Bir işçinin açlığının söz konusu olduğu yerde, o kişiyle beraber aç olan bütün işçilerin açlığı söz konusu edilmelidir. Bu “işçiler açtır” şeklinde, öncelikle dile dökülmelidir, zira bu herkesin sorumluluğundadır. Sonrasında aç olanın hakları açığa vurulmalı, onların haklarının gözetilmesi için yapılması gerekenler açık açık dile getirilmelidir. Susmak ya da görmezden gelmek insanın suçudur.

Tüm bunlardan sonra Sartre, önce komşunun dilini öğrenmeyi ardından çevreye onun gözünden bakarak ortak bir dilde konuşmayı salık verir. Birine dair herhangi bir şey isteyen insan, bu durumun sorumluluğunu almış demektir ve buna bağlı bir dil ile önce söylemini, sonra yapılan yanlışı giderebilir. Aksi takdirde bu isteyişin ya da başkasıyla beraber yaşamanın sorumluluğunu almıyor demektir.

2. Karl Jaspers ve Suç Kavramı

Jaspers, Almanya’da nazi iktidarının sürdürüldüğü dönemde yaşamış ve Yahudi olan eşini bırakmayarak ülkede yaşamına devam etmiş, eşi ile beraber yanında zehir taşıyarak hayatını sürdürmüştür. Jaspers, suç sorununa Almanlar için yapılan suçlamalar doğrultusunda bir bakış oluşturmuştur. “Suçluluk sorunu başkalarının bize yönelttiği bir sorudan ziyade, bizim kendimize yönelttiğimiz bir sorudur. Bu soruya kalbimizin en derininde verdiğimiz yanıt, mevcut varlığımızı ve bilincimizi temellendirecektir.” (Jaspers, 2015, s.54) Burada kişinin yine kendisinden ve eylemlerinden sorumlu olmasına bir dikkat çekeyiş söz konusudur. Böylece Jaspers, suçun söz konusu olması, fark edilmesi için yine insanın kendisiyle hesaplaşmasından bahseder.

Jaspers, başlangıçta suçun bir ayırım şemasını oluşturur, dört temel başlık belirtir. Cezai Suç: Yasa ihlalleri ile işlenmiş olan suçlardır ve mahkemelerce hesaplaşırlar. Siyasi Suç: Devlet adamlarının ve o devlete bağlı yurttaşların suçlarıdır. Jaspers, otoritesini kabul ettiği devletin suçundan tek tek yurttaşları da sorumlu tutmaktan geri kalmayacaktır. “Ben otoritesini kabul ettiğim ve varoluşumu sağladığı düzene borçlu olduğum bu devletin eylemlerinin doğurduğu sonuçları üstlenmek zorundayımdır.” (Jaspers, 2015, s.56) Ahlaki Suç: Eylemlerinden ahlaki açıdan sorumlu olan kişinin suçlarıdır ve yargı mercii vicdandır, yakınlarla olan ilişkide ortaya çıkan suçları kapsar. Çalışmada konu edineceğimiz suç kavramı olan sonuncu kavram ise, metafizik suçtur. Metafizik Suç: İnsanlığın bir temsili olarak insanın, her haksızlık ve her adaletsizliği dayanışma ile engellemesinden doğan suçtur. “Başkalarının öldürülmesini engellemek için kendi hayatımı tehlikeye atmadan onlara seyirci kalmışsam, hukuksal, siyasi ve ahlaki açılardan bakıldığında layıkıyla kavranamayacak şekilde kendimi suçlu hissederim. Böyle bir şey vuku bulduğu halde yaşamaya halen devam ediyorsam bu, benim omuzlarıma silinmez bir suç yükler.” (Jaspers, 2015, s.57) Burada Jaspers, insanın siyasi ağlarla dolu olan bir varlık olarak yaşamını sürdürmesi gereğini de fark ederek, bahsi geçen suçların kaçınılmaz olduğunu, bu anlamda her birinin insanlık suçu olduğunu kabul eder.

Jaspers, gerçekleşen felaketler ve haksızlıklara karşı takınılan sessizliğin birer maske kullanmak yerine geçtiğini ifade eder. Ona göre bu insanca bir yaklaşım değildir ve kendinden kaçıştır, olanı ertelemektir. Dönemde Nazi iktidarını susarak izleyen Almanlar için ise “kendimizi gizleme varoluşumuzun en belirleyici özelliği haline gelmişti, şimdi ahlaki vicdanımıza yük oluyor” (Jaspers, 2015, s.93) şeklinde bahseder.

Jaspers, aynı dili konuşan, aynı kültürü paylaşan insanların ortak bir zeminde buluşma olanağına dikkat çekerek, geçmiş dönemde de yaşanmış olsa, bir suç ile yüzleşmenin önemine özellikle vurgu yapar. Ona göre “atalarımızın suçlarını da üstlenmek zorundayız” (Jaspers, 2015, s.108)

dır. Tam da bu noktada Jaspers, suç kavramını ve insani sorumluluğun yükünü ağırlaştırmaktan ziyade; ortak bir kültürü paylaşmış olan insanların, birbirini anlama ve hataları ortak bir anlayışla paylaşabilme açısından daha yakın olduğunu belirterek, işleri kolaylaştırır. Bireysel boyuta indirdiğinde ise, kendisi ile hesaplaşmış olan bir insanın, suçunu kabul etmede zorlanmayacağını ve söz konusu suç hakkında herkes ile beraber yüzleşmede daha açık olacağını belirtir. “Kim varoluş bilincini dönüşüme uğratacak şekilde gerçekten suçluluk hissediyorsa, başka insanlar tarafından ona yöneltilen suçlamalar, onun üzerinde, zararsız nitelikleriyle, can yakmaktan uzak bir çocuk oyunu gibi bir etki bırakır.” (Jaspers, 2015, s.149)

Jaspers’e göre, insanın politik bir varlık oluşu ve politik seçimlerinden dolayı hem bireysel hem de toplumsal bakımdan suça ortak oluşu söz konusudur. “Politik suç, kişinin siyasi anlamda kendine düşeni yapmamasıdır.” (Çiçek, 2008, s.188) Burada yapılan ya da yapılması gerektiği halde yapılmayan tüm eylemler bireysel sorumluluk ile birebir örtüşürler.

Jaspers, suçun tanımlarında verdiği yargı mercilerine işaret etmesiyle beraber bir “temizlenme” sürecinden de söz etmiştir. Temizlenme, eylemlerde tekrar iyi olanı yapmaktır ve suçla yüzleşen kimsenin bir başkasıyla dayanışma içinde olmasına dayanır. “Temizlenme, Jaspers için politik özgürlüğün de bir koşulunu oluşturur. Suç bilinci, insanların yardımlaşma ve birlikte sorumluluk alma bilincini meydana getirmektedir.” (Erdem, 2007, s.82)

Her iki düşünür için de bahsi geçen suçlar, toplumsal vicdan anlamında değerlendirilebilir mümkün görünmektedir. “Hakikate sadece birlikte ulaşırız. Hakikati arama yalnız kamuoyunda mümkün olabilir. Çünkü orada iletişim vardır. Her şey açıkta olmalıdır, bunun en iyi yeri de kamuoyudur.” (Çiçek, 2008, s.265) Bu noktada Jaspers, susmakla gizlemeyi ve gizlemekle beraber de, suça ortaklığı vurgulamıştır. Yapılması gereken ise, tüm toplumun suça dair açık ve samimi olmasıyla gerçekleşecek olan bir iletişim

kurmadır. “Açık olma, benzeri olmayan bir mücadeleyi beraberinde getirir. Bu sevenlerin mücadelesidir. Bu mücadelede kendi varoluşlarını arayan karşılıklı iki insan kendilerini, açık olarak orataya koymaktadır.” (Erdem, 2014, s.79)

Sonuç

Ani patlamalar ve katliamlarla yaşadığımız bu dönemde, insanlığın varoluşçu görüşte belirtilen sorumluluk kavramına ihtiyaç duyduğu kaçınılmaz bir gerçek gibi görünmektedir. Tarihsel süreçte yalnızca fikirlerin değiştiği fakat saldırgan ve holiganca tavrın devam ettiği açıktır. Bu hararetli düşünce yapısından kaçınmak için öncelikle her insanın kendi bakışına yönelik bir muhakemeden geçmesi gerekir.

İnsan, hayatı boyunca kendini kurarken, karşılaştığı tüm fikir dünyalarıyla, ölene dek, bitimsizce hesaplaşarak yaşamalıdır. Yalnızca böyle bir duruş, hararetli savunmalara ve şiddete engel olabilir. Irk ve cinsiyet gibi temel farklılıkları tanımada dahi zorlandığımız bu dönemde, yaşanan yıkımlarda insan kendi tavrının etkisini düşünmek ve bunlarla yüzleşmek durumundadır. Büyük katliamlar dahi her insanın içinde bulunduğu genel ve yargısızca kabul görmüş kanılardan kaynaklanmaktadır.

Bu noktadan sonra, konuşabilmek önemli bir basamak olarak karşımıza çıkar. Öncelikle insanlar her ne kadar birbirinden farklı olsalar da insan olmak ortak noktasına bağlı bulunarak, aynı zeminde konuşmayı öğrenmelidir. Farklılıklar reddedilemez fakat koyuluğu açılarak anlaşılabilir ve benimsenebilirler. “Birbirimize ahdiz; birbirimizle sohbet ederken ortak bir sorunumuz olduğunu hissetmeliyiz.” (Jaspers, 2015, s.38) İşte tam da bu bakış insanın, bir başkası ile ve yaşadığı

çağ ile en nihayetinde toplumsal geçmişi ile yüzleşebilmesini sağlar.

Unutulmamalıdır ki, zorbalıklar ve ideolojilerin baskılanması yoluyla kurulan bir düzen, geçerli fikrin yön değiştirmesiyle dağılacak yapıdadır. Her ideoloji yerini bir başka ideolojiye bırakacak ve nihayetinde eski düzene dönecektir. Fakat farklılıklardan beslenen ve kendisi dışındakilere insani sorumluluk ile yaklaşan bir dünya sarsılmaz değerler üzerinde yasar.

Kaynakça

ÇİÇEK, Hasan (2008), Karl Jaspers’in Siyaset Felsefesi, İstanbul, Dergah Yayınları.

ERDEM, H. Haluk (2003), Ankara, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 1

ERDEM, H. Haluk (2001), Ankara, Karl Jaspers’in Felsefesinde İnsanın Varoluşunu Gerçekleştirmesi Olarak İletişim, Felsefe Dünyası, sayı: 35

ERDEM, H. Haluk (2007), Karl Jaspers Felsefesinde Hakikat, İletişim ve Siyaset, Ankara, Eabil Yayıncılık.

ERDEM, H. Haluk (2014), Karl Jaspers Felsefesine Giriş, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.

JASPERS, Karl (2015), Suçluluk Sorunu, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, İstanbul, İthaki Yayınları.

SARTRE, Jean-Paul (1985), Varoluşçuluk, Çev. Asım Bezirci, İstanbul, Say Yayınları.

SARTRE, Jean-Paul (1961), Çağımızın Gerçekleri, Çev. Sabahattin EYÜBOĞLU – Vedat GÜNYOL, İstanbul, Çan Yayını.